

Justificació

Són aplegats aquí una dotzena d'escrits —alguns de més divulgatius, d'altres de factura més universitària— sobre Eugeni d'Ors.

Aquests escrits són el fruit d'una dedicació —molt més a l'obra que no pas al personatge— iniciada fa ja gairebé quaranta anys, quan, per encàrrec de Joaquim Molas, vaig tenir cura de preparar una selecció del *Glosari* per a la col·lecció les Millors Obres de la Literatura Catalana (ORS 1982). Prosseguida després, la tal dedicació, quan, a instàncies de Jaume Vallcorba, vaig publicar a Quaderns Crema, aquesta vegada en edició crítica, els volums del *Glosari* corresponents a *La Vall de Josafat* (1987), *Glosari 1915* (1990), *Glosari 1917* (1991), *Glosari 1916* (1992), *Lletres a Tina* (1993).

Una activitat intel·lectual, aquesta meva, no pas incompatible amb la desplegada també, en paral·lel, com a estudiós i com a editor filològic, a propòsit de l'obra de Pompeu Fabra.

Dues personalitats i dues trajectòries —la de Fabra i la d'Ors— possiblement en bona mesura antitètiques —Fabra hauria estat, en paraules de Joan Oliver al seu *Tros de paper* (Proa, 1970: 178), “l'anti-Xènius, tant en l'ambició com en la maniobra”—. Però tanmateix, en molts sentits, confluents totes dues dins la complexa dinàmica de què sorgeix el Noucentisme i que aquest contribueix a potenciar, i com!

Al capdavant, és aquest el moviment que m'he esforçat a comprendre —i a fer comprendre— críticament tot al llarg de la major part de la meva vida professional com a investigador.

Reproduixo llavors els presents escrits sobre Ors amb indicació precisa de quan i on van aparèixer publicats per primer cop —tots—, així com també de la circumstància acadèmica en què van ser exposats oralment —la majoria—.

Els dispo tanmateix ordenats aquí no segons la data de gestació respectiva, sinó acordats, a grans trets, amb les successives etapes de la trajectòria intel·lectual de qui n'és protagonista.

La necessària relectura que n'he hagut de fer no ha comportat, però, cap reescriptura. *Quod scripsi, scripsi*, segons és fama que va dir aquell *Procurator* romà pervingut com cap a la posteritat.

He aprofitat tanmateix l'avinentesa per corregir-hi errates mecàniques, esmenar-hi errors factuais, fer-hi algun retoc d'estil, actualitzar-ne les remissions bibliogràfiques a l'obra, gradualment reeditada, del mateix Ors.

Apel·lo llavors a la discreció del pacient lector, pregat de no perdre mai de vista els respectius moments d'elaboració dels tals escrits. Cadascun d'ells dotat d'un valor autònom, cert; però alhora també prou mútuament complementaris. Cosa que de vegades es tradueix en certes reiteracions, inevitables, entre alguns d'ells.

No hi fa res. Aquestes no han d'obstar per posar en relleu com l'anàlisi efectuada giravolta preferentment entorn del discurs ideològic orsià i de la representativitat social d'aquest. Sempre molt més enllà, doncs, de la dimensió estrictament anecdòtica del personatge. Vol ser la meua l'aportació d'un filòleg, no la d'un biògraf.

Tot comptat i debatut, l'objectiu primordial d'aquests papers ara recollits en llibre —deliberadament equidistants tant de l'hagiografia com de la diastregrafia— no és altre que el d'incloure a una (re)lectura, aprofundida i desapassionada, de la que fou una de les plomes més suggerents i significatives de la primera meitat del segle XX, agradi o no. I la producció en llengua catalana de la qual no ha pogut encara malauradament ser editada al complet —més per indiferència del públic lector potencial que no pas per desídia de la possible empresa editora, tot s'ha de dir—.

En tot cas, vagi aquí el meu sincer agraïment a Obrador Edèndum SL, així com també a la seva gerent, Elena de la Cruz Vergari, per haver acollit, dins el seu acurat i exigent catàleg, aquests meus escrits orsiàns.

(Subsidiàriament deutors també del cop de mà informàtic brindat pel jove filòleg, en vies de formació doctoral, Eloi Bellés).

JOSEP MURGADES

Reus, primavera de 2019

I

EL PERIODISME CATEGÒRIC DEL *GLOSARI*

El fet de commemorar-se enguany [1981] el centenari del naixement d'Eugeni d'Ors justificaria que la professió periodística infringeixi un dels seus principis deontològics, a saber, que mai no s'ha de convertir deliberadament un periodista en notícia.

I això ara fóra així perquè, ja d'antuvi, Xènius és un intel·lectual que viu bàsicament, si més no a la primeria, de les seves col·laboracions regulars a la premsa, una de les quals, l'anomenat *Glosari*, constitueix, segons l'encertat parer de molts, la seva gran i única obra de l'etapa catalana, essent-ne totes les altres productes annexos o derivats i, en tot cas, fruits d'ella en una o altra mesura.

I aquesta obra surt publicada dia a dia durant gairebé setze anys a les planes de dos diaris, a saber, *La Veu de Catalunya* (gener del 1906 - gener del 1920) i *El Día Gráfico* (abril del 1920-juliol del 1921). Ors, doncs, no és gens aliè al més important *mass-media* de la galàxia Gutenberg, com tampoc no hi és pas un pervingut, sinó més aviat un pioner.

Aquesta constatació, de tan òbvia i de tan mistificat com s'ha vist de sempre en tots sentits el personatge que té per protagonista, s'ha escapat als mateixos periodistes actuals, que, volenterosament i ardida, s'afanyen sol·lícits a commemorar, també ells, el centenari del naixement d'Ors [1881], quan, en realitat, haurien demostrat molta més coherència amb els orígens del

ram a casa nostra si, posats a celebrar, s'haguessin fet eco a començaments d'enguany [1981] del setanta-cinquè aniversari de l'inici del fer glosístic d'Ors als ponderats fulls de *La Veu de Catalunya*.

Val a dir també, en descàrrec dels amics periodistes, que tal desconeixença de la constatació adés esmentada ha deparat diversos i inesperats problemes al pacient editor filològic que té cura en l'actualitat [1981] d'enllestir una àmplia i significativa tria del *Glosari*, de pròxima aparició [ORS 1982].

Problemes de producció material —la majoria de les gloses dormiten encara en els cada cop més apergaminats papers on veieren per primer i únic cop la llum—. Però també de reconstrucció textual —car no és el mateix, a efectes de diacronia lingüística, editar una obra escrita en un breu lapse de temps que una altra que abasti un període de setze anys.

Sigui com sigui, qualificar Ors de periodista avisat, i fins i tot eminent, no comporta pas, com podria creure algun lector incaut, «rebaixar-lo» de rang ni, encara menys, etiquetar-lo en contra del seu pensament i —almenys en aquell seu moment primerenc— en contra de les seves aspiracions.

Així, amb motiu de la concessió per part del govern francès de la dignitat de cavaller de la legió d'honor a un corresponsal de la guerra russo-japonesa, Ludovic Nadeau, escriu Ors una glosa (“Cavaller de la Legió d'Honor”, 29.I.1906; ORS 1996: 34-36) que constitueix un fort elogi de l'ofici de periodista. Hi remarca com, al seu mode de veure, l'exercici del periodisme és com una milícia que prepara a esdevenir filòsof.

Dos mesos després, en una glosa que podem considerar en molts sentits programàtica (“Més sobre la dignitat de l'ofici de periodista”, 3.III.1906; ORS 1982: 19-21; 1996: 36-38), hi perfila ja més acuradament l'important paper que segons ell correspon al periodista. En contraposa la funció a la duta coetàniament a terme pel filòsof, l'historiador, el científic i el poeta, i, previ contrast respectiu, acaba conclouent que només al periodista li es dat d'oir plenament les “palpitacions dels nostres temps”.

L'argumentació que hi desplega és també d'interès per a fer-nos cabal de la poètica lírica i ideològica del noucentisme. S'hi amaga, a tall de premissa prèvia, la vella petensió d'objectivitat factual inherent a tota classe a la recerca de ratificació

universal dins la pròpia societat. No és sinó una altra versió del stendhalià *miroir qu'on promène le long du chemin* o dels documents literaris vàlids per a l'estudi de la patologia social de què parlava Zola.

Versió, tanmateix, que presenta la gràcia de veure's referida a aquest intel·lectual dels nous temps que és el periodista i que, alhora, traeix les acuitadores mancances de qui es veu obligat, en nom d'un grup hegemònic poc consistent, a relegar a segon terme ficció i empirisme per tal de deixar en lloc preeminent la informació avaluadora de primera instància, és a dir, la que més urgentment i eficaç actua amb la força persuasiva del versemblant real i amb la virtualitat pragmàtica d'un missatge esdevingut gradualment medi.

És aquest un factor que cal no perdre de vista quan es parla de la tan esbombada jerarquització de gèneres literaris establerta pels noucentistes. O quan s'observa que fins i tot alguns dels més líricament conspicus d'entre ells —Guerau, Carner, per citar tan sols els qui més— no van estar-se pas de prodigar llur col·laboració com a articulistes en la premsa diària.

La segona premissa, ja més explícita, és la del tractament a què cal sotmetre aquestes “palpitacions del temps” un pic oïdes a fi de donar-ne el degut esment, aquell que s'adiu amb un determinat interès de classe. Es tracta, en definitiva, de defugir la contingència del quotidià i de proposar, per selecció del profús material fornit per la realitat social, els models genèrics d'identificació d'una elit i de cohesionament de la massa.

No estarà de més aquí citar extensament el fragment de la glosa comentada, en què Ors ho formula en els següents termes:

Imagineu un periodista que, en lloc de detenir-se en lo exterior, en les apariències, en la closca, reuneix tots els fets que atresora, amb universal curiositat, i els despulla, els *pela*, per a dir-ho així, i extreu d'ells la sucosa polpa simbòlica. I en rima els símbols, i en descobreix son joc d'harmonies. I, en aquest joc d'harmonies, prescindeix encara de lo accidental, i troba en son fons, magnífica i sobirana, *la llei*; i, enfondint, enfondint, veu, entre els valors ideals que l'envolten, quals són supersticions del passat, quals pressentiments d'avenir, quals roca viva de lo etern. I que, un cop lograt tot això, sap, desinteressadament, en un moment donat, derribar i contradir les coses dites i borrar les

escrites, perquè ha escoltat una nova palpitació que sembla contradictòria. I que, després, aquesta palpitació que havia semblat contradictòria, és precisament una rima més en sa construcció, i que aquesta, altre cop, apareix com apoteòsicament verdadera a la llum...— Aquest serà EL SUPREM PERIODISTA. Aquest serà *el qui oeixi les palpitations del temps* (ORS 1982: 20; 1996: 38).

Tot coneixedor mínim de l'obra orsiana s'adonarà també de com en aquest paràgraf —i a propòsit justament de la praxi periodística— es planteja alhora ni més ni menys que la famosa distinció entre anècdota i categoria. És, de fet, el salt de la circumstancialitat del concret a la potencialitat de l'abstracte, o, si voleu, el pas de la necessitat *de facto* a la llibertat *in mente*, és a dir, la no menys famosa projecció “arbitrarista”.

La conclusió que Ors n'extreu rebla el clau de la doble pretensió objectivista i categòrica, en assentar-ne la dimensionalitat ideològica i la perdurable vigència *ad aeternum*: “Sa informació serà d'*idees*, millor, d'*ànimes*. Farà *gasetilles d'eternitats*” (ORS 1982: 21; 1996: *ibíd.*).

Tres quarts de segle després [1981] ens cal reconèixer, en rellegir els vells mots del *Glosari*, com aquests han aconseguit efectivament de sostreure's en bona part als condicionaments “anecdòtics” del dia, del mes, de l'any concrets en què d'antuvi aparegueren, i s'han inserit de ple en l'àmplia significativitat “categòrica” de tot un complex període històric.

I han persistit, agradablement llegívols si més no, perquè Ors sabé tant d'evitar la temptació de la immediatesa conceptual com de no perdre's en la dissolució de l'absolut. I, conscient i ambiciós, s'acutà a fer seves, tot precisant-les amb comentaris periodístics anomenats “gloses”, les limitacions operatives d'una classe llavors dinàmica i compromesa amb la causa nacional catalana.

II

EUGENI D'ORS: VERBALITZADOR DEL NOUCENTISME

En un paper que vaig escriure ja fa uns quants anys sobre el Noucentisme, recordo que, tot demanant “mil perdons [...] als òrsides impenitents”, hi emetia una comparança descreguda i provocativa a propòsit del senyor Eugeni d'Ors, només per tal de posar en relleu fins a quin punt és —o ha estat— incorrecte i simplificador d'equiparar reductivament el Noucentisme tan sols amb ell —tant com ho fóra d'“identificar la ideologia del nacionalsocialisme amb el doctor Goebbels” (MURGADES 1976: 45)—.

Una identificació establerta ja per molts dels seus coetanis, els quals, per manca de perspectiva històrica o, en el fons, potser més aviat per miopia intel·lectual, es mostraren —si fa no fa com les criades d'abans— més amatents a la mitificació de les persones que no pas a la comprensió de les realitats històriques en què aquestes es movien (CARR 1961: 42).

A aquesta identificació va contribuir-hi molt també, des de l'autoritat d'un llibre i, també, des del lligam personal que, com a deixeble, havia tingut amb Eugeni d'Ors, el senyor Josep Maria Capdevila, autor d'una obra intitulada precisament *Eugeni d'Ors. Etapa barcelonina (1906-1920)* (1965), que va constituir altrament una de les primeres aportacions bibliogràfiques remarcables a l'estudi del Noucentisme.